EKSPERTIZA TADQIQOTLARI VA EKSPERTIZA XULOSASINING JINOYAT ISHINI TERGOV QILISHDAGI AHAMIYATI

Mayor Muhiddinov Sardor Bahriddin o‘g‘li
Navoiy viloyati IIB Ekspert-kriminalistika markazi bosh eksperti
sardormuhiddinov1996@gmail.com
tel:+998973023996

Annotatsiya Mazkur maqolada jinoyat ishlarini tergov qilish jarayonida ekspertiza tadqiqotlarining o‘rni, sud ekspertizasini tayinlash va o‘tkazish tartibi, ekspert xulosasining daliliy ahamiyati hamda jinoyatlarni ochish va tergov qilish samaradorligini oshirishdagi roli yoritiladi. Shuningdek, ekspertiza natijalaridan foydalanishda qonuniylik, xolislik va ilmiy asoslanganlik tamoyillariga rioya etish masalalari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: sud ekspertizasi, ekspertiza tadqiqotlari, ekspert xulosasi, jinoyat ishi, tergov, dalillar, kriminalistika, maxsus bilimlar, protsessual qonunchilik.

Kirish. Jinoyat ishlarini samarali tergov qilish, jinoyat sodir etilishining holatlarini aniqlash, aybdor shaxslarni fosh etish va odil sudlovni ta’minlash huquqni muhofaza qiluvchi organlarning muhim vazifalaridan biridir. Ushbu vazifalarni amalga oshirishda dalillarni to‘plash, tekshirish va baholash alohida ahamiyatga ega. Ayrim jinoyat ishlarida mavjud holatlarni aniqlash uchun tergovchining kasbiy bilimlari yetarli bo‘lmaydi. Bunday vaziyatlarda fan, texnika, san’at yoki boshqa maxsus bilimlardan foydalanish zarurati yuzaga keladi. Sud ekspertizasi ana shu ehtiyojni qondiruvchi muhim protsessual vosita hisoblanadi. Ekspertiza tadqiqotlari orqali jinoyat sodir etilgan joydan olingan izlar, hujjatlar, biologik namunalar, qurol va boshqa ashyolar ilmiy usullar yordamida tekshiriladi. Olingan natijalar jinoyat ishining muhim holatlarini aniqlashga xizmat qiladi.

Ekspertiza tadqiqotlarining mohiyati va vazifalari. Ekspertiza tadqiqotlari — muayyan ish uchun ahamiyatga ega bo‘lgan obyektlar, materiallar va ma’lumotlarni maxsus bilimlar asosida ilmiy usullar bilan tekshirish jarayonidir. Sud ekspertizasi doirasida ekspert o‘z vakolati doirasidagi savollarga javob topish maqsadida taqdim etilgan obyektlarni o‘rganadi va natijalarni protsessual talablarga muvofiq rasmiylashtiradi.

Jinoyat ishini tergov qilishda ekspertiza quyidagi vazifalarni bajarishga yordam beradi: jinoyat sodir etilgan joyda qolgan izlarning xususiyatlarini aniqlash;

shaxs, qurol yoki boshqa obyektlarning muayyan izlar bilan bog‘liqligini tekshirish;

hujjatlarning haqiqiyligi, o‘zgartirilganligi yoki qalbakilashtirilganligi masalalarini o‘rganish;

tan jarohatlarining xususiyati va og‘irlik darajasini aniqlash;

o‘lim sababi va uning yuzaga kelish sharoitlarini tekshirish; raqamli qurilmalar va elektron ma’lumotlarni tahlil qilish; ish uchun ahamiyatli bo‘lgan boshqa faktik holatlarni aniqlash. Ekspertiza turlariga qarab tadqiqot usullari ham farqlanadi. Masalan, sud-tibbiy ekspertizasi inson organizmi va sog‘lig‘i bilan bog‘liq masalalarni, kriminalistik ekspertizalar esa izlar, hujjatlar, qurollar va boshqa obyektlarning xususiyatlarini o‘rganishi mumkin. Kompyuter-texnik ekspertizasi elektron qurilmalar hamda raqamli ma’lumotlarni tekshirishga qaratiladi.

Jinoyat ishini tergov qilishda ekspertiza tayinlash va o‘tkazish

Ekspertizani tayinlash zarurati jinoyat ishi bo‘yicha maxsus bilimlar yordamida aniqlanishi lozim bo‘lgan holatlar mavjud bo‘lganda yuzaga keladi. Tergovchi ish materiallarini o‘rganib, qanday masalalar ekspert tomonidan tekshirilishi kerakligini belgilaydi va tegishli protsessual qaror qabul qiladi. Ekspertiza tayinlash jarayonida tadqiqot obyektlarini to‘g‘ri tanlash, ularni tegishli tartibda

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

rasmiylashtirish, saqlash va ekspertga yetkazish muhimdir. Obyektlarning yaxlitligi buzilishi, namunalarning noto‘g‘ri olinishi yoki materiallarning yetarli bo‘lmasligi tadqiqot natijalariga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Ekspert oldiga aniq, tushunarli va uning vakolatiga mos savollar qo‘yilishi lozim. Masalan, jinoyat joyidan topilgan barmoq izlari muayyan shaxsga tegishli yoki tegishli emasligini aniqlash, hujjatdagi imzoning bajarilish xususiyatlarini tekshirish yoxud jarohatning kelib chiqish mexanizmini o‘rganish shunday savollarga misol bo‘la oladi. Ekspert tadqiqot davomida ilmiy asoslangan usullardan foydalanishi, tekshirilayotgan obyektlarning xususiyatlarini xolis baholashi va o‘z vakolati doirasidan chetga chiqmasligi kerak. Tadqiqot yakunida uning natijalari hamda asoslari ekspert xulosasida bayon etiladi.

3. Ekspertiza xulosasining daliliy ahamiyati. Ekspert xulosasi jinoyat ishini tergov qilishda muhim protsessual ahamiyatga ega. Unda o‘tkazilgan tadqiqotlar, qo‘llanilgan usullar, aniqlangan belgilar va qo‘yilgan savollarga berilgan javoblar aks ettiriladi. Xulosa tergov organlariga ish uchun muhim bo‘lgan holatlarni ilmiy jihatdan asoslangan ma’lumotlar yordamida tekshirish imkonini beradi. Masalan, qotillik bilan bog‘liq jinoyat ishida sud-tibbiy ekspertizasi o‘lim sababini va tan jarohatlarining xususiyatlarini aniqlashga yordam beradi. Barmoq izlari ekspertizasi jinoyat joyidan olingan izlarning muayyan shaxs bilan bog‘liqligini tekshirishi mumkin. Hujjatlar ekspertizasi esa qalbakilashtirish alomatlarini aniqlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ekspert xulosasi jinoyat ishining barcha holatlarini o‘z-o‘zidan hal qilib bermaydi. U boshqa dalillar bilan birgalikda tekshirilishi va baholanishi lozim. Xulosaning ishonchliligi tadqiqot uchun taqdim etilgan materiallarning sifati, qo‘llanilgan usullarning ilmiy asoslanganligi hamda ekspert tomonidan natijalarning to‘g‘ri talqin qilinishiga bog‘liq. Agar ekspert xulosasida noaniqliklar, qarama-qarshiliklar yoki yetarli asoslantirilmagan fikrlar mavjud bo‘lsa, qonunchilikda belgilangan tartibda qo‘shimcha yoki takroriy ekspertiza tayinlash masalasi ko‘rib chiqilishi mumkin. Bu esa tergovning xolisligi va dalillarni har tomonlama tekshirishni ta’minlashga xizmat qiladi.

4. Ekspertiza natijalaridan foydalanishda qonuniylik va xolislik. Ekspertiza tadqiqotlarining samaradorligi nafaqat zamonaviy texnologiyalarga, balki protsessual qonunchilik talablariga rioya etilishiga ham bog‘liq. Ekspertning mustaqilligi, xolisligi va ilmiy asoslangan xulosa berishi muhim kafolatlardan hisoblanadi.

Tergovchi ekspert xulosasini baholashda uning mazmuni, tadqiqotning to‘liqligi, qo‘llanilgan metodlarning asoslanganligi va ishdagi boshqa dalillarga muvofiqligini hisobga olishi kerak. Ekspert oldiga ayblov yoki himoya tomonining manfaatlariga mos natijani talab qiluvchi savollar qo‘yish mumkin emas. Tadqiqotning maqsadi mavjud faktlarni xolis aniqlashdan iborat bo‘lishi lozim. Shuningdek, himoya tomonining protsessual huquqlariga rioya qilish, ekspertiza tayinlash va o‘tkazish bilan bog‘liq qonuniy imkoniyatlarni ta’minlash ham muhimdir. Bu talablar dalillarning ishonchliligini mustahkamlash va adolatli qaror qabul qilishga yordam beradi.

5. Ekspertiza tadqiqotlarini takomillashtirish istiqbollari. Bugungi kunda jinoyatlarning ayrim turlari murakkablashib, raqamli texnologiyalar bilan bog‘liq huquqbuzarliklar ko‘payib borayotgani ekspertiza faoliyatini takomillashtirishni talab etmoqda. Shu sababli ekspertiza muassasalarining texnik imkoniyatlarini kengaytirish, zamonaviy laboratoriya usullarini joriy etish va mutaxassislarning malakasini muntazam oshirish dolzarb vazifalardandir. Bundan tashqari, elektron ma’lumotlarni saqlash va tekshirish, raqamli dalillarning yaxlitligini ta’minlash, ekspertiza jarayonlarini avtomatlashtirish hamda xalqaro ilmiy tajribani o‘rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Ekspertiza natijalarining sifatini oshirish uchun tergovchilar va ekspertlar o‘rtasidagi kasbiy hamkorlikni rivojlantirish ham zarur. Tergovchi tadqiqot uchun kerakli materiallarni to‘g‘ri tayyorlashi, ekspert esa o‘z xulosasining ilmiy

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

asoslarini tushunarli va aniq bayon etishi lozim. Bunday hamkorlik jinoyat ishlarini tezkor, to‘liq va xolis tergov qilishga ko‘maklashadi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, ekspertiza tadqiqotlari va ekspertiza xulosasi jinoyat ishini tergov qilishda muhim o‘rin tutadi. Ular maxsus bilimlar yordamida ish uchun ahamiyatli holatlarni aniqlash, mavjud dalillarni tekshirish va tergov taxminlarini baholash imkonini beradi. Ekspertiza natijalari jinoyatlarni fosh etish, jinoyat sodir etgan shaxslarning harakatlariga huquqiy baho berish hamda aybsiz shaxslarning javobgarlikka tortilishining oldini olishga xizmat qilishi mumkin.

Biroq ekspert xulosasining ahamiyati uni boshqa dalillardan ustun qo‘yishda emas, balki qonuniy, ilmiy asoslangan va xolis ma’lumot sifatida har tomonlama baholashdadir. Shu bois ekspertiza faoliyatini takomillashtirish, zamonaviy tadqiqot usullarini joriy etish, ekspertlarning mustaqilligini ta’minlash va protsessual kafolatlarni mustahkamlash jinoyat ishlarini tergov qilish samaradorligini oshirishning muhim shartlaridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. — Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi. — Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
3. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. — Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
4. O‘zbekiston Respublikasining 2010-yil 1-iyundagi O‘RQ-249-sonli “Sud ekspertizasi to‘g‘risida”gi Qonuni.
5. Белкин Р. С. Криминалистика: учебник. — Москва: Норма.
6. Sud ekspertizasi va kriminalistika bo‘yicha ilmiy-uslubiy adabiyotlar hamda amaliy qo‘llanmalar.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.